

IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNALI

ISSN 3060-5059

VOL.3 № 4

2026

MANTIQUIY FIKRLASHNI RIVOJLANTIRISH METODIKASINING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

Jamoldinova Dildora Alijon qizi
Andijon davlat pedagogika instituti, magistranti

Annotatsiya

Ushbu maqolada mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining zamonaviy tendensiyalari ilmiy-nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik yondashuvlarni aniqlash va ularning samaradorligini asoslashdan iborat. Tadqiqot metodologiyasi sifatida pedagogik va psixologik adabiyotlar tahlili, qiyosiy-tahliliy yondashuv, umumlashtirish hamda nazariy modellash usullaridan foydalanildi. Maqolada mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning asosiy nazariy asoslari sifatida kognitiv rivojlanish nazariyalari, xususan, Piaget va Vygotsky konsepsiyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan metakognitiv yondashuv, muammoli ta'lim, kognitiv konflikt, differensial ta'lim va interfaol metodlarning didaktik imkoniyatlari ochib beriladi. Mazkur yondashuvlar o'quvchilarning mustaqil fikrlash, tahlil qilish, umumlashtirish va xulosa chiqarish ko'nikmalarini rivojlantirishda muhim omil sifatida asoslanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish samaradorligi o'quv jarayonini shaxsga yo'naltirilgan va innovatsion asosda tashkil etishga bevosita bog'liq. Xulosa sifatida, zamonaviy metodik yondashuvlarni ta'lim amaliyotiga tizimli joriy etish o'quvchilarning intellektual salohiyatini oshirish, ularni mustaqil va tanqidiy fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qilishi ta'kidlanadi.

Kalit so'zlar: mantiqiy fikrlash, zamonaviy metodika, metakognitiv yondashuv, muammoli ta'lim, kognitiv konflikt, differensial ta'lim, boshlang'ich ta'lim, interfaol metodlar, tanqidiy fikrlash, kompetensiyaviy yondashuv.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ МЕТОДИКИ РАЗВИТИЯ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

Джамолдинова Дилдора Алижон кизи
Андижанский государственный педагогический институт, магистрант

Аннотация

В данной статье рассматриваются современные тенденции методики развития логического мышления с научно-теоретической и практической точек зрения. Основной целью исследования является выявление современных педагогических подходов, способствующих развитию логического мышления учащихся начальной школы, а также обоснование их эффективности. В качестве методологической основы использованы анализ психолого-педагогической литературы, сравнительно-аналитический метод, обобщение и теоретическое моделирование. В статье раскрываются теоретические основы развития логического мышления на основе когнитивных теорий развития, в частности концепций Пиаже и Выготского. Особое внимание уделяется современным педагогическим подходам, таким как мета когнитивный подход, проблемное обучение, когнитивный конфликт, дифференцированное обучение и интерактивные методы. Показано, что данные методы способствуют развитию у учащихся навыков самостоятельного мышления, анализа, обобщения и логического вывода. Результаты исследования свидетельствуют о том, что эффективность развития логического мышления напрямую зависит от внедрения

инновационных и личностно-ориентированных подходов в образовательный процесс. В заключении подчеркивается, что системное применение современных методик способствует формированию интеллектуального потенциала учащихся и развитию их как самостоятельных и критически мыслящих личностей.

Ключевые слова: логическое мышление, современная методика, мета когнитивный подход, проблемное обучение, когнитивный конфликт, дифференцированное обучение, начальное образование, интерактивные методы, критическое мышление, компетентностный подход.

MODERN TRENDS IN THE METHODOLOGY OF DEVELOPING LOGICAL THINKING

Jamoldinova Dildora Alijon qizi

Andijan State Pedagogical Institute, Master's Student

Abstract

This article analyzes modern trends in the methodology of developing logical thinking from both theoretical and practical perspectives. The main objective of the study is to identify contemporary pedagogical approaches that enhance logical thinking skills in primary education and to justify their effectiveness. The research methodology is based on the analysis of psychological and pedagogical literature, comparative analysis, generalization, and theoretical modeling. The paper examines the theoretical foundations of logical thinking development through cognitive development theories, particularly the concepts of Piaget and Vygotsky. It also highlights modern educational approaches such as metacognitive strategies, problem-based learning, cognitive conflict, differentiated instruction, and interactive methods. These approaches are shown to significantly contribute to the development of students' independent thinking, analytical skills, generalization, and logical reasoning abilities. The findings indicate that the effectiveness of developing logical thinking largely depends on the implementation of innovative and learner-centered approaches in the educational process. In conclusion, the systematic integration of modern pedagogical methods enhances students' intellectual potential and fosters their development as independent and critical thinkers.

Keywords: logical thinking, modern methodology, metacognitive approach, problem-based learning, cognitive conflict, differentiated instruction, primary education, interactive methods, critical thinking, competency-based approach.

Zamonaviy ta'lim tizimi tub islohotlar bosqichini boshdan kechirayotgan bir davrda o'quvchilarda mustaqil fikrlash, tahlil qilish va muammolarni mantiqiy hal etish ko'nikmalarini shakllantirish ustuvor vazifalardan biriga aylanmoqda. Ayniqsa, boshlang'ich ta'lim bosqichida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish keyingi bosqichlardagi muvaffaqiyatli o'qish faoliyatining muhim poydevori hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining zamonaviy tendensiyalarini o'rganish va amaliyotga tatbiq etish dolzarb ilmiy-pedagogik muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Bugungi kunda ta'lim jarayonida an'anaviy yondashuvlardan innovatsion, shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlarga o'tish jarayoni kuzatilmqda. Bu esa o'quvchilarning nafaqat bilimlarni o'zlashtirishini, balki ularni tahlil qilish, umumlashtirish, taqqoslash, xulosa chiqarish kabi yuqori darajadagi kognitiv faoliyatini rivojlantirishni talab etadi. Xususan, yangi avlod darsliklari asosida ishlab chiqilgan topshiriqlar tizimi o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishga xizmat qiluvchi muhim didaktik vosita sifatida qaralmoqda.

Shu bilan birga, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining zamonaviy tendensiyalari qatoriga metakognitiv yondashuv, muammoli ta'lim, kognitiv konfliktni yuzaga

keltirish, differensial ta'lim hamda individual rivojlanish trayektoriyalarini shakllantirish kabi innovatsion yondashuvlar kiradi. Ushbu metodlar o'quvchilarning tafakkur jarayonini faollashtirib, ularning mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi.

Mamlakatimizda ta'lim tizimini rivojlantirishga qaratilayotgan e'tibor bu boradagi ilmiy izlanishlarning dolzarbligini yanada oshirmoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Yoshlarimiz mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va kasb-hunarlarini puxta egallagan, Vatanga sodiq insonlar bo'lib voyaga yetishi uchun barcha sharoitlarni yaratishimiz zarur" [1; 24–27-bet].

Mazkur fikr ta'lim jarayonida o'quvchilarning mantiqiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirish masalasining naqadar muhim ekanini yana bir bor tasdiqlaydi.

Shundan kelib chiqib, mazkur maqolada mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining zamonaviy tendensiyalari, ularning nazariy asoslari hamda amaliy ahamiyati tahlil qilinadi.

Adabiyotlar sharhi

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi muammosi pedagogika va psixologiya fanlarida keng o'rganilgan yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Mazkur masala bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar o'quvchilarning tafakkur jarayonlarini shakllantirishda ta'lim mazmuni, metodlari va vositalarining o'zaro uyg'unligini ta'minlash zarurligini ko'rsatadi.

Xorijiy olimlardan Jean Piaget o'zining kognitiv rivojlanish nazariyasida bolalar tafakkurining bosqichma-bosqich shakllanishini asoslab, mantiqiy operatsiyalar aynan boshlang'ich ta'lim davrida faol rivojlanishini ta'kidlaydi [2; 3–15-bet]. Shuningdek, Lev Vygotsky tomonidan ilgari surilgan "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi o'quvchilarning mantiqiy fikrlashini rivojlantirishda o'qituvchi va ijtimoiy muhitning muhim rol o'ynashini asoslaydi [3; 52–57-bet].

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasiga oid zamonaviy yondashuvlar Jerome Bruner tomonidan ishlab chiqilgan kashfiyot orqali o'qitish (*discovery learning*) nazariyasida ham o'z ifodasini topgan bo'lib, unda o'quvchilar bilimlarni mustaqil ravishda izlab topish orqali mantiqiy xulosalar chiqarishga o'rganadi [4; 20–31-bet]. Bu yondashuv hozirgi kunda muammoli ta'lim va konstruktivistik metodlar asosida yanada rivojlantirilmoqda.

Mahalliy olimlar tomonidan ham ushbu masala keng tadqiq etilgan. Jumladan, N. Egamberdiyeva va B. Ziyomammedov tadqiqotlarida o'quvchilarda mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda interfaol metodlar, didaktik o'yinlar hamda muammoli vaziyatlardan foydalanish samarali vosita sifatida e'tirof etilgan [5; 112–128-bet]. Shuningdek, zamonaviy ta'lim konsepsiyalarida kompetensiyaviy yondashuv asosida o'quvchilarning analitik va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining zamonaviy tendensiyalari an'anaviy reproduktiv yondashuvlardan farqli ravishda o'quvchilarning faol bilish faoliyatini tashkil etishga, mustaqil fikrlashini qo'llab-quvvatlashga hamda individual rivojlanish xususiyatlarini inobatga olishga yo'naltirilgan.

Asosiy qism

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining zamonaviy tendensiyalari ta'lim tizimida yuz berayotgan transformatsion jarayonlar bilan uzviy bog'liqdir. Bugungi kunda ta'lim jarayonining asosiy maqsadi o'quvchilarga tayyor bilimlarni berishdan iborat bo'lib qolmay, balki ularning mustaqil fikrlash, muammolarni tahlil qilish va samarali qaror qabul qilish kompetensiyalarini shakllantirishga qaratilmoqda. Shu nuqtai nazardan, boshlang'ich ta'lim bosqichida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasini takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mantiqiy fikrlash — bu o'quvchining tafakkur jarayonida tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlash hamda asosli xulosalar chiqarish qobiliyatidir. Ushbu jarayonning samarali shakllanishi ko'p jihatdan ta'lim metodlari va

pedagogik yondashuvlarning to‘g‘ri tanlanishiga bog‘liq. Xususan, Jean Piaget nazariyasiga ko‘ra, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida konkret-operatsion tafakkur bosqichi rivojlanib, ular mantiqiy operatsiyalarni amaliy faoliyat orqali o‘zlashtiradi [6; 100–110-bet]. Bu esa o‘qituvchidan dars jarayonida ko‘rgazmalilik, modellashtirish va amaliy mashg‘ulotlarga keng o‘rin berishni talab etadi.

Zamonaviy metodik yondashuvlar ichida metakognitiv strategiyalar muhim o‘rin tutadi. Metakognitiv yondashuv o‘quvchilarning “fikrlash haqida fikrlash” ko‘nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunda o‘quvchi o‘zining fikrlash jarayonini rejalashtiradi, nazorat qiladi va baholaydi. Bu yondashuv Lev Vygotsky tomonidan ilgari surilgan ijtimoiy-madaniy rivojlanish nazariyasi bilan hamohang bo‘lib, unda o‘quvchining rivojlanishi ijtimoiy muhit va pedagogik qo‘llab-quvvatlash orqali amalga oshirilishi ta’kidlanadi [7; 120–130-bet].

Muammoli ta’lim texnologiyasi ham mantiqiy fikrlashni rivojlantirishda samarali vositalardan biridir. Mazkur yondashuvda o‘quvchilarga oldindan tayyor bilimlar berilmaydi, balki muammoli vaziyatlar yaratiladi va ular mustaqil ravishda yechim izlashga yo‘naltiriladi. Bu esa Jerome Bruner tomonidan ishlab chiqilgan kashfiyot orqali o‘qitish nazariyasiga asoslanadi [8; 60–75-bet]. Natijada o‘quvchilar bilimlarni chuqurroq o‘zlashtiradi va ularni amaliyotda qo‘llash ko‘nikmasiga ega bo‘ladi.

Bundan tashqari, zamonaviy ta’limda differensial va individual yondashuvlar muhim ahamiyat kasb etadi. Har bir o‘quvchining bilim darajasi, qiziqishi va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda topshiriqlarni moslashtirish ularning mantiqiy fikrlashini samarali rivojlantirish imkonini beradi. Ayniqsa, yangi avlod darsliklarida berilgan ko‘p bosqichli va ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarning analitik fikrlashini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Shuningdek, didaktik o‘yinlar, interfaol metodlar (“Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “Venn diagrammasi”) va raqamli ta’lim vositalaridan foydalanish o‘quvchilarning darsga qiziqishini oshirib, ularning faol ishtirokini ta’minlaydi. Bu esa, o‘z navbatida, mantiqiy fikrlash ko‘nikmalarining samarali rivojlanishiga olib keladi. Quyidagi 1-jadvalda **mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning zamonaviy metodlari va ularning didaktik imkoniyatlari** keltirilgan.

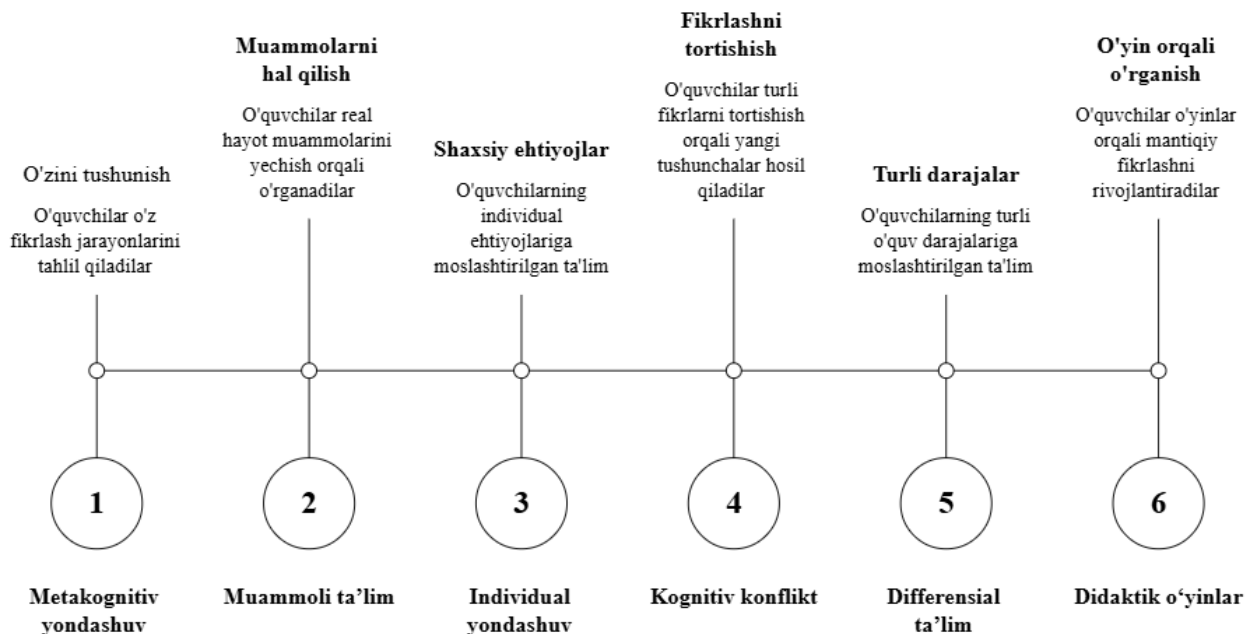
1-jadval.

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirishning zamonaviy metodlari va ularning didaktik imkoniyatlari

№	Metod nomi	Mazmuni	Natijasi
1	Metakognitiv yondashuv	O‘quvchining o‘z fikrlash jarayonini nazorat qilishi	Mustaqil fikrlash rivojlanadi
2	Muammoli ta’lim	Muammoli vaziyatlar orqali bilimni izlab topish	Tahliliy fikrlash shakllanadi
3	Kognitiv konflikt	Qarama-qarshi fikrlar orqali tafakkurni faollashtirish	Tanqidiy fikrlash rivojlanadi
4	Differensial ta’lim	Individual xususiyatlarga mos topshiriqlar berish	Shaxsiy rivojlanish ta’minlanadi
5	Didaktik o‘yinlar	O‘yin orqali o‘rganish	Qiziqish va motivatsiya ortadi

Ushbu jadvalda mantiqiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi zamonaviy pedagogik metodlar, ularning mazmuni hamda ta’lim jarayonidagi didaktik natijalari tizimli ravishda aks ettirilgan.

Quyidagi 1-rasmda **mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining asosiy komponentlari** ko‘rsatiladi.

1-rasm.

Ushbu rasmdagi diagramma mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining o'zaro bog'liq komponentlarini aks ettiradi.

Yuqorida keltirilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining zamonaviy tendensiyalari o'quvchilarning faol bilish faoliyatini tashkil etish, ularning mustaqil fikrlashini rivojlantirish hamda innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish bilan tavsiflanadi. Ushbu yondashuvlar boshlang'ich ta'lim samaradorligini oshirishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Xulosa

Mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining zamonaviy tendensiyalarini o'rganish shuni ko'rsatadiki, bugungi kunda ta'lim jarayoni mazmunan va metodik jihatdan yangicha yondashuvlarni talab etmoqda. An'anaviy bilim berishga yo'naltirilgan modeldan farqli ravishda, zamonaviy ta'lim konsepsiyalari o'quvchilarning mustaqil fikrlashini rivojlantirish, ularni faol bilish subyekti sifatida shakllantirish hamda hayotiy muammolarni hal etishga tayyorlashni asosiy maqsad sifatida belgilaydi. Shu nuqtai nazardan, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining takomillashtirilishi pedagogika fanining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Maqolada tahlil qilingan ilmiy-nazariy manbalar asosida mantiqiy fikrlash o'quvchilarning intellektual rivojlanishida muhim o'rin egallashi asoslab berildi. Xususan, Jean Piaget tomonidan ilgari surilgan kognitiv rivojlanish nazariyasi hamda Lev Vygotsky tomonidan asoslangan ijtimoiy-madaniy yondashuv o'quvchilarda mantiqiy tafakkur jarayonining bosqichma-bosqich va ijtimoiy omillar ta'sirida shakllanishini ilmiy jihatdan izohlaydi. Bu nazariyalar zamonaviy metodik yondashuvlar uchun mustahkam metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Zamonaviy tendensiyalar tahlili shuni ko'rsatadiki, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish samaradorligi ko'p jihatdan ta'lim jarayoniga innovatsion pedagogik texnologiyalarni joriy etish bilan bog'liq. Metakognitiv yondashuv o'quvchilarning o'z fikrlash jarayonini anglash va boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirsa, muammoli ta'lim va kognitiv konflikt metodlari ularning tafakkur faoliyatini faollashtiradi hamda mustaqil xulosa chiqarish qobiliyatini shakllantiradi. Shuningdek, differensial va individual yondashuvlar har bir o'quvchining psixologik xususiyatlari va bilim darajasini inobatga olgan holda ularning mantiqiy fikrlashini bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi.

Maqolada keltirilgan tahlillar asosida yangi avlod darsliklarining mazmuni va undagi mantiqiy topshiriqlar tizimi o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishda muhim didaktik vosita

ekanligi asoslandi. Mazkur topshiriqlar o'quvchilarning tahlil qilish, taqqoslash, umumlashtirish, sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlash hamda xulosa chiqarish kabi kognitiv amallarni bajarishiga xizmat qiladi. Shu bilan birga, interfaol metodlar, didaktik o'yinlar va vizual modellashtirish vositalaridan foydalanish o'quvchilarning o'quv motivatsiyasini oshiradi hamda ularning dars jarayonidagi faol ishtirokini ta'minlaydi.

Shu o'rinda ta'kidlash joizki, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasi nafaqat ta'lim samaradorligini oshirishga, balki o'quvchilarda tanqidiy va ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga ham xizmat qiladi. Bu esa ularning kelajakda ijtimoiy hayotda faol, mustaqil va raqobatbardosh shaxs sifatida shakllanishiga zamin yaratadi.

Umuman olganda, mantiqiy fikrlashni rivojlantirish metodikasining zamonaviy tendensiyalari o'quvchilarning intellektual salohiyatini rivojlantirish, ularni mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida tarbiyalash hamda ta'lim jarayonining sifatini oshirishga yo'naltirilgan kompleks pedagogik tizim sifatida namoyon bo'ladi. Shu sababli ushbu metodik yondashuvlarni amaliyotga keng joriy etish va ularni yanada takomillashtirish dolzarb vazifalardan biri bo'lib qolmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoyev Sh. M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. — Toshkent: O'zbekiston, 2016.
2. Piaget J. The Psychology of Intelligence. — London: Routledge, 1950.
3. Vygotsky L. S. Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1978.
4. Bruner J. The Process of Education. — Cambridge, MA: Harvard University Press, 1960.
5. Egamberdiyeva N., Ziyomammedov B. Pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: O'qituvchi, 2010.